

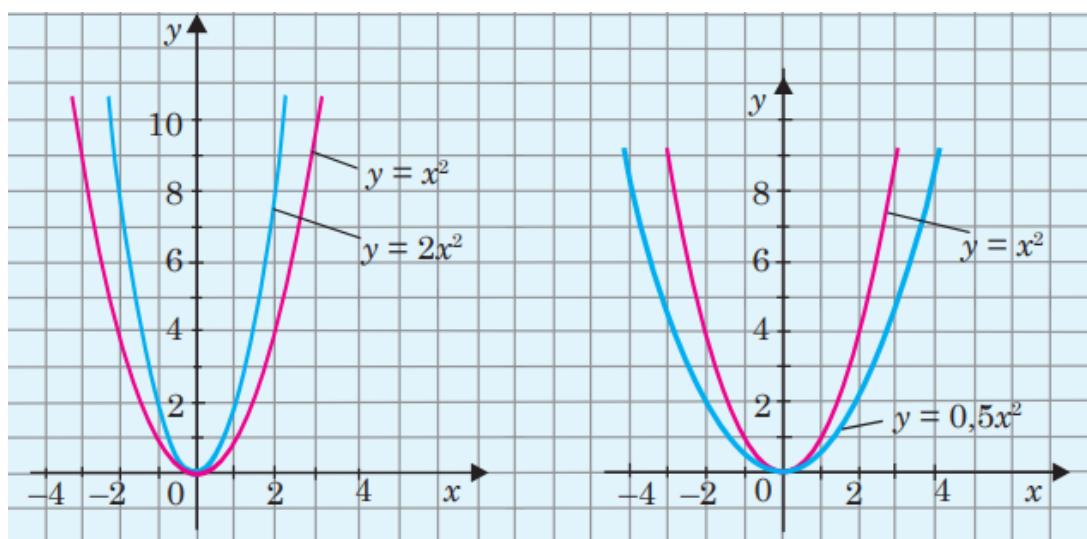
$y = ax^2 + bx + c$ funksiýa, onuň häsiýetleri we grafigi

Kesgitleme. $y = ax^2 + bx + c$ görnüşli formula bilen berlen funksiýa kwadrat funksiýa diýilýär (bu ýerde x – özbaşdak üýtgeýän ululyk, a , b we c – käbir sanlar, özi hem $a \neq 0$).

$y = ax^2$ görnüşdäki funksiýa $a = 1$ bolanda $y = x^2$ görnüşe eýe bolýar.. Onuň grafigi depesi koordinatalar başlangyjynda bolan, şahalary bolsa ýokaryk ugrukdyrylan **paraboladyr**.

$a > 0$ bolan ýagdaýyna seredeliň. $y = 2x^2$ funksiýanyň grafigi ni guralyň. Ol grafigi $y = x^2$ funksiýanyň grafiginden peýdalanyň, gurmak amatlydyr. Bu funksiýalaryň ikisiniň hem bahalarynyň tablisasyny düzeliň:

x	-2	-1,5	-1	-0,5	0	0,5	1	1,5	2
$y = x^2$	4	2,25	1	0,25	0	0,25	1	2,25	4
$y = 2x^2$	8	4,5	2	0,5	0	0,5	2	4,5	8

Surat 1

Tablisadan görnüşi ýaly, x -iň noldan tapawutly islenik bahasynda $y = 2x^2$ funksiýanyň bahalary $y = x^2$ funksiýanyň deňişli bahalaryndan 2 esse uludyr. Tablisadan peýdalanyň, ilki $y = x^2$ funksiýanyň grafigini guralyň (1-nji surat). Soňra $y = x^2$ funksiýanyň grafiginiň her bir nokadyny ol nokatdan Ox okuna çenli aralygy iki esse ulaldyp ýokary ýanyna göçürsek, $y = 2x^2$ funksiýanyň grafigini alarys. Başgaça aýdylanda $y = 2x^2$ funksiýanyň grafigi $y = x^2$ funksiýanyň grafigini Oy okunyň boýuna 2 esse süýndürmek arkaly alynýar. Koordinatalary tablisada görkezilen nokatlaryň $y = 2x^2$ funksiýanyň grafigine deňişlidigini görmek kyn däl.

Indi $y = \frac{1}{2}x^2$ funksiýanyň grafigini guralyň. Onuň üçin $y = x^2$ we $y = \frac{1}{2}x^2$ funksiýalaryň bahalarynyň tablisasyny düzeliň:

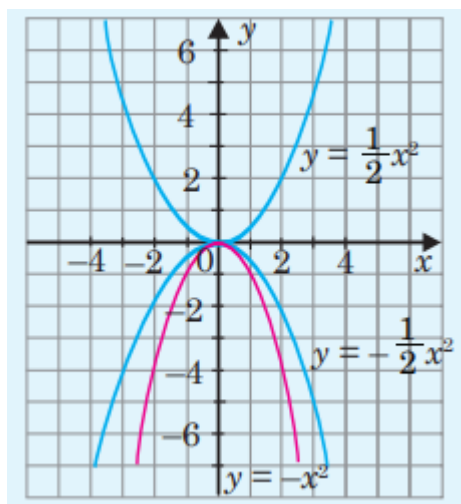
x	-3	-2	-1	0	1	2	3
$y = x^2$	9	4	1	0	1	4	9
$y = \frac{1}{2}x^2$	4,5	2	0,5	0	0,5	2	4,5

x-iň noldan tapawutly islendik bahasynda $y = \frac{1}{2}x^2$ funksiýanyň bahalary $y = x^2$ funksiýanyň deňişli bahalaryndan 2 esse kiçidir. Grafigi 1-nji suratyň sagtarapynda ýerleşendir.

Görşüňiz ýaly, $y = ax^2$ funksiýanyň grafigini $y = x^2$ funksiýanyň grafigini özgertmek arkaly almak amatlydyr. Onuň üçin $y = x^2$ parabolany $a > 1$ bolanda Oy okuň boýuna a esse süýndürmeli, $0 < a < 1$ bolanda bolsa, parabolanyň deňişli nokatlarynyň ordinatalarynyň a bölegini almaly.

Umuman $y = ax^2$ we $y = -ax^2$ funksiýalaryň grafikleri x oka görä simmetrikdir. $y = ax^2$ funksiýanyň grafikerine hem parabola diýilýär.

$a > 0$ bolanda, $y = ax^2$ funksiýanyň häsiýetlerine seredeliň.

1. Eger $x = 0$ bolsa, onda $y = 0$. Funksiýanyň grafigi koordinatalar başlangyjyndan geçýär.
2. Eger $x \neq 0$ bolsa, onda $y > 0$. Funksiýanyň grafigi ýokarky ýarymtekizlikde ýatýar.
3. Argumentiň garşylykly bahalaryna funksiýanyň deň bahalary deňişli. Funksiýanyň grafigi Oy oka görä simmetrikdir.
4. Funksiýa $(-\infty; 0]$ aralykda kemelýär, $[0; +\infty)$ aralykda bolsa artýar.
5. Funksiýanyň iň kiçi bahasy nola deň, iň uly bahasy

ýokdur. Funksiýa özüniň iň kiçi bahasyna $x = 0$ bolanda eýe bolýar.

Funksiýanyň bahalar ýaýlasy $[0; +\infty)$ san aralygydyr.